

Rokk og róttækni

Efnisyfirlit

Unglingurinn verður til	2
Rokkið kemur til sögunnar	4
Rokkið berst til Íslands	6
Breska bylgjan	8
Íslensk bitlatónlist	10
Þjóðlagatónlist	12
Stúdentamótmæli	14
Róttækni íslenskrar æsku	16
Hippar	18
Sýrutónlist	20
Íslenskir hippar	22
Margþætt æskulýðstónlist	24
Jafnréttisbarátta kvenna	26
Réttindabarátta samkynhneigðra	28
Skuggahliðar æskulýðsbyltingarinnar....	30
Arfur '68-kynslóðarinnar	32

ROKK OG RÓTTÆKNI

ISBN: 978-9979-0-1963-3

© 2014 höfundur: Leifur Reynisson

© Skrá yfir réttihafa ljósmynda er innan á baksíðu

Ritstjórn: Sigrún Sóley Jökulsdóttir

Faglegur yfirllestur: Birna Björnsdóttir, grunnskólakennari.

Kristín Ástgeirsdóttir, sagnfræðingur og jafnréttisstýra.

Málfarslestur: Ingólfur Steinsson

Öll réttindi áskilin

1. útgáfa 2014

Menntamálastofnun

Kópavogur

Hönnun og umbrot: Menntamálastofnun

Leturgerð meginmáls: Formata light 11 pt.

Prentvinnsla: Ísafoldarprentsmiðja ehf. –
Umhverfivottuð prentsmiðja

Rokk og róttækni

Leifur Reynisson

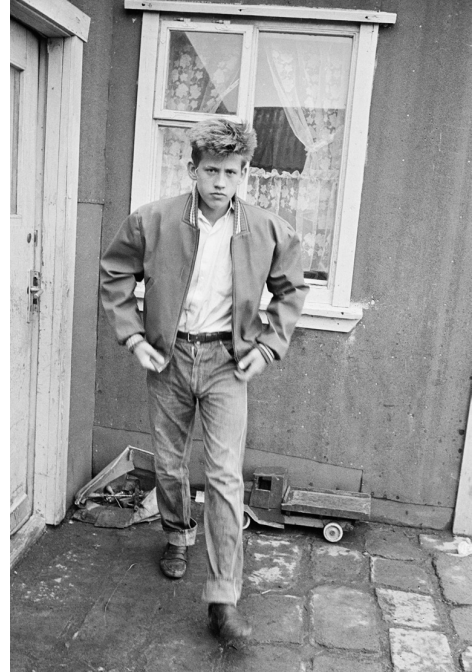
Unglingurinn verður til

Oft er sagt að „unglingurinn“ hafi orðið til þegar rokkið kom til sögunnar í Bandaríkjunum um miðjan sjötta áratuginn. Auðvitað hefur alltaf verið til ungt fólk en á þessum tíma verður það verulega áberandi hópur með eigin menningu. Æskan hafði eignast sína eigin tónlist og um leið fór hún að skapa sér sjálfstæðari lífsstíl. Ungt fólk tók að ögra foreldrum sínum með djörfum klæðaburði, villtri hárgreiðslu, gagnrýnum skoðunum og alls kyns stælum. Það vildi ekki láta segja sér fyrir verkum og ekki leið á löngu þar til æskan gerðist róttæk og fór að krefjast margvíslegra samfélagsbreytinga.

Aukið sjálfstæði æskunnar byggði á mikilli velmegun sem kom til sögunnar skömmu eftir seinni heimsstyrjöld. Með tímanum fóru flestir unglingar í skóla og mynduðu þeir sístækkandi hóp ungmenna sem hafði meiri frítíma og vasapeninga en áður hafði þekkt. Viðskiptalífið áttáði sig á að unglingar væru orðnir markhópur sem hægt væri að græða á. Þar með hafði myndast grundvöllur fyrir tónlist, kvikmyndir og fatatísku sem sértaklega var ætlað ungu fólki. Framleiðendur reyndu yfirleitt að móta smekk æskunnar eftir eigin höfði en það reyndist ekki alltaf auðvelt.

Unglingamenningin náði fullum þroska á sjöunda áratugnum. Vegna aukinnar fæðingartíðni eftir stríð fjölgaði unglingum hratt. Ungt fólk úr

Klæðnaður stúlkna breyttist á sjöunda áratugnum þegar þær urðu djarfari í klæðaburði og fasi. Stúlkurnar á myndinni eru með túberað hár sem var mjög í tísku fram eftir áratugnum.

Töffaraskapur hefur löngum verið eitt helsta einkenni unglíngamenningarinnar. Gallabuxur voru einkennistákn stráka enda kölluðust þær rokkarabuxur.

Litadýrð og fjölbreytileiki einkenndi hippatímanna. Friður og ást voru kjörorð hippanna og þeir komu sér upp friðartákni sem sjá má á hurð bílsins.

'68-kynslóðin

Með '68-kynslóðinni er átt við ungt fólk sem vildi breyta heiminum á seinni hluta sjöunda áratugarins. Hún var fyrsta kynslóðin sem eignaðist sína eigin æskulýðsmenningu og hún ögraði foreldrum sínum í ríkari mæli en áður hafði þekkt. '68-kynslóðin gerði kröfu um lýðræðislegra og frjálslyndara samfélag. Margar hreyfingar spruttu upp úr baráttu hennar en meðal helstu baráttumála má nefna réttindi kvenna og samkynhneigðra, umhverfismál og friðarmál.

ólíkum stéttum blandaðist betur saman en áður hafði þekkt en sameiginlegur vettvangur þess var skólinn, sjoppur, bíóhús, skemmtistaðir, rúnturinn en þó einkum rokktonlistin. Æskan fann til aukinnar samkenndar en um leið fjarlægðist hún þá sem eldri voru.

Á seinni hluta sjöunda áratugarins náði kynslóðabilið hámarki. Ungu fólkid tók að gagnrýna samfélagid og mótmæla því hvernig yfirvöld hegðuðu sér í ýmsum málum. Það sem ýtti hvað helst við æskunni var stríðsrekstur Bandaríkjanna í Víetnam. Um sömu mundir komu hipparnir fram en þeir höfnuðu neylusamfélaginu og leituðust við að skapa sér einfalt og innihaldsríkt líf. Lífsskoðanir æskunnar komu hvað best fram í tónlistinni sem þróaðist hratt þessi árin. Þar birtist með skýrum hætti krafa ungs fólks um frjálslegra samfélag.

Umræður og verkefni

1. Hvernig eru samskipti unglunga og foreldra í dag?
2. Hversu sjálfstæðir eru unglingar í dag? Móta þeir sjálfir sína menningu eða eru þeir þrælar tísku og tækninýjunga?
3. Hugsa unglingar í dag eitthvað um samfélagid? Finnst þeim ástæða til að breyta einhverju?

Rokkið kemur til sögunnar

Uppreisnarandi rokksins kom vel fram í liflegri tónlist og ögrandi sviðsframkomu Elvis Presley.

Rokkið var byltingarkennt á margan hátt. Á það jafnt við um tónlistina sem og þann lífsstíl sem æskan tók að tileinka sér með tilkomu þess. Hefðbundin dægurlagatónlist var fyrst og fremst notaleg. Rokkið var hins vegar kraftmikið og óheflað. Takturinn var hraður og hráir textarnir oft uppfullir af tví-ræðu slangri.

Rætur rokksins liggja einkum í rytmablús sem varð til meðal blökkumanna í Bandaríkjunum. Hann var villtari en hefðbundin dægurlagatónlist og átti síauknum vinsældum að fagna meðal unglinga. Þar kom að tónlistarmenn fóru að blanda saman

rytmatónlist og kántrítónlist sem varð til meðal hvíttra sveitarmanna. Þessi tónlistarblanda varð fyrst verulega áberandi á fyrri hluta sjötta áratugarins en um miðjan áratuginn fékk hún heitið rokk.

Fyrsta rokklagið sem náði verulegum vinsældum var Rock around the Clock með Bill Haley. Hann var hvítur en fyrstu rokkararnir voru flestir svartir og má helst nefna þá Chuck Berry, Fats Domino og Little Richard. Þeir áttu hins vegar erfiðara með að koma lögum sínum á framfæri þar sem hvítir stjórnuðu bandarísku samfélagi.

Útgefendur lögðu áherslu á að finna hvíta söngvara til að syngja saklausar útgáfur af rokkögum blökkumanna. Það var fyrst með Elvis Presley sem hvítur söngvari vakti verulega athygli á sér fyrir að syngja með sömu hráu tilfinningu og blökkumenn. Hann varð frægur með lagi sínu Heart-break Hotel og varð þegar óumdeildur konungur rokksins. Um sömu mundir komu fram fleiri hvítir tónlistarmenn sem einnig lögðu áherslu á hrátt rokk svo sem Jerry Lee Lewis og Buddy Holly.

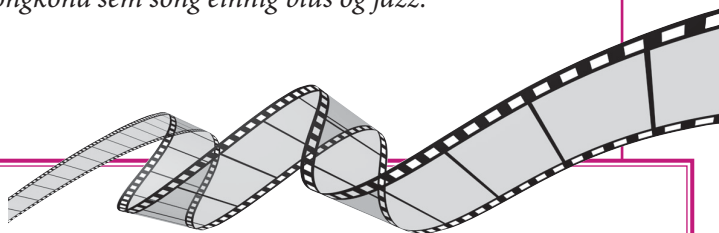
Rokkið var ekki einungis tónlist heldur einnig ákveðinn lífsstíll þar sem klæðnaður, hárgreiðsla og margvíslegir stælar höfðu mikið að segja. Það voru helst alþýðustrákar sem sköpuðu sér sérstakan menningarheim í gegnum rokkið. Þeir gengu gjarnan um í gallabuxum með uppbrotnum skálmum og reyndu að verða sér úti um leðurjakka. Þeir létu hárið vaxa meira en sæmandi þótti.

Umræður og verkefni

1. Kynnið ykkur þróun rokktonlistar. Úr hvaða tónlistarstefnum þróaðist rokkið?
2. Kynnið ykku viðbrögð eldra fólks við breyttum lífsstíl ungmenna sem fylgdu rokkinu.
3. Hvað heldur þú að hafi mest áhrif á unglíngamenninguna í dag? Láta unglíngar mata sig eða eru þeir sjálfstæðir í háttum? Hefur tónlist áhrif á fatatísku unglíngna í dag?
4. Veldu þér tónlistarmann eða kvikmyndaleikara frá þessu tímabili til að fjalla um.

Konur voru ekki áberandi meðal rokkaranna en sumar höfðu áhrif á þá svo sem Sister Rosetta Tharpe sem var fræg gospel-söngkona sem söng einnig blús og jazz.

Unglingakvikmyndir

Fyrstu unglíngakvikmyndirnar komu fram á svipuðum tíma og rokkið. Söguhetjurnar voru ungt fólk sem átti oft erfitt með að fóta sig í lífinu. Þær lenda gjarnan í útistöðum við foreldra sína, eiga bág með að skilja eigið tilfinningalíf og fela viðkvæmni sína bak við alls kyns töffarastæla. Klæðaburður og hegðun átti gjarnan fyrirmynd meðal töffaralegra unglíngahópa. Unglínarnir sem flyktust í bíóhúsin tileinkuðu sér fljótlega helstu einkenni söguhetjanna enda höfðu kvikmyndirnar mikil áhrif á unglíngamenninguna. Meðal áhrifamestu myndanna voru *The wild one* með Marlon Brando og *Rebel without a cause* með James Dean og Natalie Wood.

Rokkið berst til Íslands

Íslensk ungmenni tóku rokkinu yfirleitt fegnins hendi eins og mörgu öðru sem kom frá Bandaríkjunum. Þaðan kom flest það sem töffararnir ásældust svo sem bíómyndir, tyggjÓ, sígarettur, fatatískan og tónlistin. Bandaríkin voru sérstaklega spennandi í hugum ungmenna en það sem íslenskt var þótti mörgum heldur þúkalegt.

Rokkið slÓ í gegn árið 1957 þegar fyrstu rokk-kvikmyndirnar voru sýndar hÉrlendis. Með þeim kynntist íslensk æska tónlistinni fyrst að ráði sem og lífsstíl rokkmenningar-

Unga fólkið stígur fjörugan rokkdans í Breiðfirðingabúð árið 1958.

innar. Þar mátti sjá stelpur í útvíðum pilsum og þröngum peysum en strákararnir klæddust leðurjökkum og þröngum gallabuxum. Í bíósalnum náði stemningin hámarki þegar kvikmyndahetjurnar sveifluðu sér í fjörlegum rokkdansi.

Fjölmíðlar hneyksluðust mjög á rokkinu og þeim stælum sem unglingar voru farnir að sýna í útliti og framkomu. Höfðu margir áhyggjur af hópamyndun þeirra á götum úti og í sjoppum. Þótti mönnum illt til þess að vita að ungt fólk væri tekið upp á því að slæpast í stað þess að gera eitthvað nyt-samlegt. Sú staðreynd að rokkið kom frá blökkumönnum gerði illt verra í hugum margra enda voru kynþáttafordómar ríkjandi hÉrlendis. Þjóðleg menning var í hávegum höfð og var því oft haldið fram að henni væri hættu búin vegna erlendar skrílmenningar.

Þeir sem vildu hlusta á alvöru rokk lágu yfir erlendum útvarpsstöðvum svo sem „Útvarp Lúxemborg“ og „Kananum“ sem var útvarp bandaríska hersins á Íslandi. Útsendingar þeirra náðust einkum um landið suðvestanvert og því átti margur rokkarinn á afskekktari slóðum um sárt að binda. Unglingamenningin hafði skotið rótum hÉrlendis en á þessum árum var hún svo til einvörðungu ættuð frá Bandaríkjunum.

Íslensk rokklög

Fáein erlend rokklög voru sett í íslenskan búning en þau voru þá komin ansi langt frá sínum hráa uppruna. Spilamennskan var fágúð og textarnir voru eftir íslenskri hefð. Í stað ögrandi texta með kynferðislegum undirtónum var sungið um íslenskt þjóðlíf þar sem sveitin var dásömuð og sjómennskan upphafin. Má nefna lög svo sem Lóa litla á Brú og Út á sjó.

Lóa litla á Brú

Lóa litla á Brú hún var laglegt fljóð,
svo ung og glöð og æskurjóð,
vildi fá sér vænan mann
og vera alltaf svo blíð og góð við hann.

Og eitt sumarkvöld ók Sveinn í hlað
á litlum bíl og Lóu bað
að aka með sér upp í sveit.
Þá varð hún feimin og rjóð og undirleit.

Og síðan saga þeirra varð sögu margra lík.
Þau áttu börn og buru og þau búa í Reykjavík.
Hann vinnur eins og hestur og hún hefur sjaldan frí,
því Lóa þarf að fá sér fötin ný.

Lóa litla á Brú hún er lagleg enn
og hýr á brá og heillar menn,
ergir oft sinn eiginmann,
því hún er alltaf svo blíð við aðra en hann.

B.Carroll / R.Moody / Jón Sigurðsson

Sárafá íslensk rokklög litu dagsins ljós
Eitt fyrsta íslenska rokklagið var Vagg
og velta með Erlu Þorsteinsdóttur sem
hér sést á sviði.

Umræður og verkefni

1. Berðu saman lögin *Wear my ring around your neck* með Elvis Presley og Lóa litla á Brú með Hauki Morthens. Lagið er það sama en skoðaðu muninn á útsetningu og texta. Hvað er líkt og hvað er ólíkt?
2. Taktu viðtal við einhvern sem tók þátt í rokkmeningunni þegar hún hófst á seinni hluta sjötta áratugarins. Hafðu í huga alla þá þætti sem einkenndu unglíngameningu þessa tíma.
3. Unglíngameningin kom frá Bandaríkjunum og var rokkið áhrifamesti hluti hennar. Hvað finnst þér einkenna unglíngameninguna í dag og hvaðan kemur hún?

Breska bylgjan

Miðað við gömlu rokkarana þóttu Bítlarnir fremur háttprúðir. Tónlist þeirra var þó tilfinningarík og líflæg. Þá nýttu þeir sér helstu hljóðfæri rokksins sem voru gítar, trommur og bassi.

Rokkið gekk í endurnýjun lífdaganna með The Beatles eða Bítlunum árið 1963. Fleiri breskar hljómsveitir fylgdu í kjölfarið og áttu þær eftir að hafa mikil áhrif á unglíngameninguna víða um heim. Bítlarnir voru undir sterkum áhrifum frá gömlu rokkurunum en þeir voru þó ekki eins ögrandi. Þeir komu fram sem hljómsveit þar sem allir fjórir meðlimirnir voru jafngildir en áður höfðu hljóðfæraleikar staðið í skugga söngvarans. Þá lögðu þeir áherslu á að semja sjálfir eigin tónlist í stað þess að láta tónlistariðnaðinn sjá sér fyrir lögum. Ungt fólk víða um heim tók að mynda fjögru manna hljómsveitir og það þótti sjálfsgt

að tónlistarmennirnir sjálfir semdu eigin tónlist og texta.

Rokkmenningin þróaðist hratt á þessum árum. Hljómsveitir eins og Rolling Stones og Kinks spruttu fram í Bretlandi og mynduðist mikil samkeppni á milli hljómsveita. Tónlistin varð fjölbreytilegri og metnaðarfullri. Tónlistarmennirnir lögðust í miklar músíkpælingar og meira var lagt upp úr vönduðum textum sem fjölluðu um eitt-hvað meira en unglíngaástir. Róttæknin jókst sem kom meðal annars fram í frjálslægri klæðnaði, aukinni hársídd, kraftmeiri spilamennsku, djarfari textum og villtari sviðsframkomu.

Uppreisnarandi rokksins var kominn fram á nýjan leik. Spilamennskan, lagasmíðin og textagerðin voru hins vegar fagmannlegri en áður enda var unga fólkið menntaðra og reyndara. Æskan hafði aftur náð valdi á eigin tónlist og var það mörgu fullorðnu fólki til mikillar skapraunar. Breska bylgjan hafði byrjað sakleysislega en fljótlega tók hún að túlka óþol æskunnar gagnvart hverskyns valdmennsku hinna fullorðnu.

The Rolling Stones voru mun villtari en Bítlarnir sem uppreisnargjörnum unglíngum þóttu heldur þeir.

Umræður og verkefni

1. Í upphafi rokksins var söngvarinn í fyrirrúmi en með Bítlunum var hljómsveitin málið og átti hún helst að vera fjögurra manna. Er einhver meginregla í unglíngatónlistinni í dag? Hvernig er uppbygging hljómsveita?
2. Með Bítlunum lögðu rokktónlistarmenn aukna áherslu á að semja eigin lög og texta. Hvernig heldur þú að það sé í dag? Finnst þér það skipta máli?
3. Kynntu þér fleiri hljómsveitir frá þessum tíma. Hvernig tónlist spiluðu þær og um hvað fjölluðu textar þeirra?

Íslensk bítlatónlist

Hljómar í Cavern klúbbnum í Liverpool þar sem fyrirmynd þeirra, Bítlarnir, urðu fyrst frægir.

Það var fyrst með Bítlunum sem íslenskir unglingar eignuðust sínar eigin hljómsveitir. Unglingahljómsveitir komu fram víða um land og enginn skóli gat látið það spyrjast út að hann hefði ekki almennilega rokk-sveit. Aukin fjárráð gerðu ungu fólki auðveldara en áður að eignast eigið hljóðfæri og á unglingaskemmtunum var ekki um annað að ræða en bjóða upp á almennilegt rokk.

Gróskan í tónlistinni var mest á suðvesturhorninu enda fjölmenni þar mest en ekki skipti síður máli nálægðin við herstöð Bandaríkjamanna nærri Keflavík. Hermennirnir vildu fá sitt rokk og íslenskir tónlistarmenn gátu grætt vel á því að spila fyrir þá.

Það var því engin tilviljun að vinsælasta bítlasveitin kom frá Keflavík og nefndist hún Hljómar. Hún sló í gegn með fyrstu plötu sinni árið 1964 en þar var að finna lagið Fyrsti kossinn sem var undir sterkum áhrifum frá Bítlunum.

Hljómar lögðu, rétt eins og Bítlarnir, áherslu á að semja eigin tónlist. Einn meðlimur sveitarinnar, Gunnar Þórðarson, var góður lagasmiður en útgefandanum þóttu textarnir ekki nógu frambærilegir. Plötuútgefendur voru íhaldssamir og létu því þekktu hagyrðinga, sem kunnu að yrkja í hefðbundnum stíl, semja texta við lög sveitarinnar. Þá gerðu útgefendur ákveðnar kröfur um fagaðan stíl þegar lög voru valin á plötur. Þær náðu því oft ekki þeim hráa rokkanda sem bresku hljómsveitirnar höfðu endurvakið. Plötur þessara ára gefa því ekki rétta mynd af þeirri stemmningu sem ríkti meðal unglunga. Það var helst á tónleikum sem Hljómar og aðrar rokksveitir, svo sem Dátar og Óðmenn, gátu leyft sér að gæða lögin þeim uppreisnaranda sem var aðalsmerki rokksins.

Þegar hér var komið sögu var ungt fólk upp til hópa hluti af unglingamenningunni. Þeir sem eltu tískuna hlustuðu helst á Bítlana og Hljóma og keyptu það nýjasta í Karnabæ sem var svalasta fataverslun æskunnar. Aðrir sem voru rótækari lögðu sig eftir uppreisnargjarnari rokksveitum svo sem Rolling Stones og leyfðu sér meira frjálsræði í klæðaburði og varð „ófinn“

fatnaður gjarnan fyrir valinu. Þeir sættu sig ekki við annað en ólgandi rokk og ögrandi söngtexta.

Unglingar urðu meira áberandi en áður. Þeir fóru gjarnan í hópum, voru yfirleitt klæddir á liflegri hátt en þeir sem eldri voru, létu hárið síkka í samræmi við hárvöxt rokkstjarnanna og gerðu sig gildandi með margvíslegum stælum sem voru misvel liðnir af fullorðna fólkinu.

Umræður og verkefni

1. Hverjar eru vinsælustu íslensku unglíngahljómsveitirnar í dag? Hvernig tónlist spila þær? Hvað einkennir söngtexta þeirra?
2. Hversu „frjáls“ er unglíngatónlistin í dag? Er hún í höndum útgefenda eða hafa tónlistarmennirnir frjálsar hendur með tónlist og textagerð? Þú getur t.d. tekið viðtöl við unga tónlistarmenn sem hafa gefið út tónlist sína.
3. Kynntu þér sögu Lesley Hornby eða Twiggy. Hvað einkenndi útlit hennar sem heillaði unglíngsstúlkur?
4. Er klæðaburður unglínga frábrugðinn klæðaburði annarra hópa í dag? Ef svo er, á hvern hátt? Hvað er í tísku meðal unglínga?
5. Leitaðu upplýsinga um hljótleika Kinks hérlendis árið 1965. Þú getur t.d. skoðað fréttir í dagblöðum frá þeim tíma með því að fara inn á timarit.is á netinu.

Lesley Hornby eða Twiggy var bresk fyrirsæta sem varð fyrirmynd ungra stúlkna á þessum árum.

Karnabær

Það gat verið erfitt fyrir íslensk ungmenni að nálgast fötin sem voru í tísku. Sumir voru svo heppnir að eiga mömmu sem gat saumað föt eftir myndum úr blöðunum eða ættingja sem gátu keypt tiskuföt erlendis. En þeir fáu unglíngar sem höfðu tækifæri að komast til útlanda fóru til London og keyptu sér tiskuföt í Carnaby Street. Það var síðan 1966 sem fyrsta fatabúðin fyrir unglínga var opnuð og fékk nafnið Karnabær eftir Carnaby street í London. Þetta var bylting fyrir unglíngana sem gátu nú nálgast réttu fötin.

Þjóðlagatónlist

Joan Baez og Bob Dylan voru áhrifamiklir þjóðlaga- og ádeilusöngvarar sem höfðu mikil áhrif á mótmælahreyfingu sjöunda áratugarins í Bandaríkjunum og víðar.

Þjóðlagatónlistin gekk í endurnýjun lífdagana á sjöunda áratugnum þegar hún varð snar þáttur í unglíngamenningunni. Til að byrja með var hún einkum vinsæl meðal ungra lista- og menntamanna sem litu samfélagið gagnrýnisaugum og vildu breyta því til aukins frelsis og jafnréttis. Lögin voru þrungin tilfinningu og textarnir fjölluðu iðulega um ranglæti heimsins. Tónlistin var einföld en textarnir innihaldsríkir. Þegar rokkið dalaði um tíma, rétt fyrir 1960, sneru mörg hugsandi ungmenni sér að þjóðlagatónlistinni þar sem þau fundu aftur hinn hráa alþýðlega anda.

Um þessar mundir fór ungt fólk að mótmæla kynþáttamisréttinu í Bandaríkjunum og hernaðarstefnu stjórnvalda af meiri krafti en áður. Það voru einkum námsmenn sem létu til sín taka til að byrja með. Ungir þjóðlagasöngvarar tóku þátt í baráttunni og má helst nefna Joan Baez, Bob Dylan og tríóið Peter, Paul and Mary. Dylan var án efa áhrifamestur en hann varð snemma þekktur fyrir beitta og vitræna texta. Æskan hafði eignast sitt fyrsta alvöru söngvaskáld. Fleiri fylgdu í kjölfarið svo sem Donovan frá Bretlandi.

Þjóðlagatónlistin varð fyrir miklum áhrifum frá rokkinu þegar það lifnaði við á ný með Bítlunum. Dylan tók rafmagnsgítarinn í þjónustu sína og færði þar með aukinn kraft í þjóðlagatónlistina. Fleiri fylgdu í kjölfarið og í stað kassagítars og munnhörpu fékk þjóðlagatónlistin sífellt fleiri hljóðfæri að láni frá rokkinu. Í kjölfarið blönduðust þessar tvær tónlistarstefnur í svokallað þjóðlagarokk en meðal þeirra sem spiluðu undir merkjum þess voru hljómsveitin Byrds og dúettinn Simon & Garfunkel.

Umræður og verkefni

1. *Blowin in the wind er meðal þekktari laga Bob Dylan. Finndu textann og reyndu að átta þig á innihaldi hans. Finnst þér hann vera baráttusöngur?*
2. *Kynntu þér mótmælasöngva (protest songs) frá sjöunda áratugnum. Þú mátt leggja áherslu á tiltekinn flytjanda ef þú vilt. Hvaða mótmæli komu fram í textunum?*
3. *Segðu frá Joan Baez eða Kristínu Á. Ólafsdóttur. Fjallaðu um tónlist og texta sem þær fluttu.*

Íslensk þjóðlagatónlist

Bandaríska þjóðlagahefðin hafði töluverð áhrif hérlendis eins og annað sem þaðan kom. Af innlendum böndum náði Savannatríóið mestum vinsældum en það útsetti íslensk þjóðlög í sama anda og ungir tónlistarmenn gerðu í Bandaríkjunum á sjöunda áratugnum. Textarnir voru yfirleitt þekkt þjóðlög enda fór lítið fyrir mótmælasöngvum meðal íslenskra þjóðlagasöngvara. Það er helst að nefna megi Kristínu Á. Ólafsdóttur sem kom fyrst fram með slík lög árið 1967. Á áttunda áratugnum varð breyting á með tilkomu þjóðlagasveitarinnar Þokkabót, en hún varð þekkt fyrir róttæka tónlist. Má sérstaklega nefna löggin Litlir kassar og Nýríki Nonni sem urðu mjög vinsæl meðal róttæklinga.

Hljómsveitin Þokkabót. Í textum hennar kom fram hörð þjóðfélagsgagnrýni þar sem deilt var á hernað, efnishyggju og spillingu.

Stúdentamótmæli

Barátta stúdenta í Bandaríkjunum fyrir tjáningarfrelsi innan Berkeley háskóla árið 1964 er venjulega talin marka upphaf stúdentamótmælanna sem urðu áberandi víða um heim á síðari hluta sjöunda áratugarins.

Með sjálfstæðari lífsstíl jókst sjálfstraust æskunnar og hún fór að gera kröfu um betra og réttlátara samfélag. Bandaríska menntaæskan í framhalds- og háskólum hóf baráttuna um miðjan sjöunda áratuginn með því að mótmæla kúgun á svörtu fólki í landinu og þátttöku Bandaríkjana í Víetnamstríðinu. Stríðið kostaði sífellt fleiri mannslíf og þar sem herskylda var í landinu óttuðust ungmennin að verða send til Víetnam til að berjast fyrir málstað sem þau trúðu ekki á.

Námsmenn tóku einnig að gagnrýna skólakerfið sem þeir sáu í samhengi við margvíslegt óréttlæti í samfélaginu. Þeir sáu samsvörun á milli kúgunar á svörtum og alls kyns hegðunarreglum innan skólanna sem hefti frelsi námsmanna. Stúdentar deildu á kennsluhætti og námsbækur, sem þeir sögðu leiða til innrætingar frekar en hvetja til sjálfstæðrar hugsunar.

Ekki leið á löngu þar til stúdentar víða um heim létu einnig til sín taka. Víetnam mótmæli voru áberandi sem og kröfur um

opnara og lýðræðislegra þjóðfélag. Því var oft haldið fram að skólum væri ætlað að þjóna sérhagsmunum peninga- og valdamanna og því væri námsefnið sniðið að þeirra þörfum.

Stúdentamótmælin náðu hámarki í París 1968. Þar braust óánægja æskunnar út af því líkum krafti að um tíma stefndi í allsherjar upplausn í Frakklandi. Lögreglan brást hart við mótmælum stúdenta og handtók fjölda þeirra en þar með varð fjandinn laus. Næstu daga geisðu stöðugir götubardagar í háskólahverfinu þar sem stúdentar reistu götuvígi og köstuðu götusteinum að lögreglu sem svaraði með kylfum, reyksprenjum og tárágasi.

Þegar mótmæli og götuóeirðir höfðu staðið í tíu daga ákváðu yfirvöld að draga sig út úr háskólahverfinu sem varð til þess að stúdentar yfirtóku háskólann. Næstu vikur fóru fram miklar umræður meðal stúdenta um þær breytingar sem þeir vildu að ættu sér stað innan skólans og samfélagsins alls. Margir vildu alvöru byltingu og reyndu að fá verkamenn til þátttöku. Þvert á vilja verkalýðshreyfingarinnar fóru verkamenn í verkfall víða um Frakkland og tóku undir kröfur stúdenta um aukid jafnrétti og frelsi.

Stúdentamótmælin höfðu snúist upp í víðtæka uppreisn. Samgöngur stöðvuðust og vöruskortur var yfirvofandi. Ráðamenn urðu verulega skelkaðir og gerðu hvað þeir gátu til að gera lítið úr stúdentum og fór svo að lokum að yfirvöld náðu að kveða uppreisnina niður. Mennt sneru aftur til vinnu sinnar og stúdentar neyddust til að

Mótmæli í Bandaríkjunum vegna stríðsins í Víetnam. Friðelskandi ungmenni notuðu blóm sem tákni um friðarviljann og voru þau oft kölluð blómabörn fyrir vikið.

gefast upp. Stúdentamótmælin í París urðu ungu fólki víða um heim engu að síður hvatning um að berjast fyrir betra samfélagi.

Umræður og verkefni

1. Af hverju heldur þú að stúdentar hafi verið fyrstir meðal ungs fólks til að grípa til mótmæla?
2. Finndu upplýsingar um baráttu ungs fólks í Bandaríkjunum á sjöunda áratugnum. Þú getur t.d. fjallað um baráttuna gegn kynþáttamisrétti eða hernaðinum í Víetnam.
3. Hefur íslensk æska ástæðu til að mótmæla eins og franskir stúdentar töldu sig hafa?
4. Hverju vildir þú breyta í íslensku samfélagi í dag?

Róttækni íslenskrar æsku

Mótmæli róttækrar æsku sumarið 1971. Á þeim árum tíðkaðist að setja fram óhefluð slagorð til vitnis um að yfirvöld ættu enga virðingu skylda. Dæmi um það er kröfuspjaldið sem á stendur: „Kúkum á kerfið“.

Meðan stúdentar erlendis létu í sér heyra gekk lífið sinn kyrrláta vanagang við Háskóla Íslands. Menntaæskan var ekki eins róttæk hér á landi um 1968 og áttu námsmenn hér erfiðara með að skilja þá róttækni sem hafði grafið um sig meðal námsmanna úti í heimi. Hluti af skýringunni liggur í þeirri staðreynd að íslensk æska bjó við töluvert frjálrsræði enda byrjaði ungt fólk hérlendis mun fyrr að vinna við hlið fullorðinna en gerðist erlendis. Vegna fámennis og dreifbýlis höfðu yfirvöld alltaf verið veikburða hérlendis og því leyfðist meira agaleysi og

lausung í siðferðismálum. Þá voru námsmenn ekki fjölmennur hópur eins og erlendis og hér var engin herskylda.

Fámennur hópur ungmenna lét þó til sín taka árið 1968 en þau tilheyrðu svokallaðri Æskulýðsfylkingu sem var róttækt vinstri-félag. Fylkingin stóð fyrir margvíslegum mótmælum næstu árin sem sögð voru beinast gegn hverskyns ranglæti. Baráttan snerist einkum gegn stríðsrekstri Bandaríkjanna í Víetnam, herstöðinni við Keflavík og veru Íslands í hernaðarbandalaginu NATO.

Menntaæskan tók fyrst við sér innan

framhaldsskólanna. Upp úr 1968 einkenndust skólablöðin af róttækum skrifum sem endurspegluðu sömu viðhorf og komu fram hjá stúdentum erlendis. Árið 1970 létu námsmenn fyrst verulega til sín taka þegar nokkrir íslenskir stúdentar í Svíþjóð yfirtóku Sendiráð Íslands í Stokkhólmi. Þeir kröfðust hærri námslána og hvöttu um leið til sósíalískrar byltingar á Íslandi. Námslán voru mjög lág á þessum tíma og því litu þeir á það sem mikilvægt jafnréttismál að hækka þau, svo ungt fólk gæti leitað sér háskólamenntunar óháð efnahag. Framhaldsskólanemar í Reykjavík sýndu stuðning sinn í verki með því að ryðjast inn í Menntamálaráðuneytið. Íslensk menntaæska fylgdi nú því fordæmi erlendra stúdenta að undirstrika kröfur sínar með því að láta verkin tala.

Næstu árin einkenndust af æskulýðsróttækni þar sem áhersla var lögð á bætt menntakerfi og réttlátara þjóðfélag. Róttækir stúdentar töldu því sjálfsagt að berjast gegn meintri heimvaldastefnu stórveldanna, Bandaríkjanna og Sovétríkjanna. Stríðsrekstur Bandaríkjamanna í Víetnam vakti mesta athygli en einnig kúgunaradgerðir Sovétmanna í Austur-Evrópu. Sérstaklega vakti innrás Sovétríkanna í Tékkóslavakíu óhug en þar í landi höfðu menn reynt að koma á auknu frjálsræði. Einnig þótti mikilvægt að krefjast bættra kjara fyrir láglaunafólk. Róttæknin varð að tísku sem tiltölulega fámennur en mjög starfssamur hópur stóð fyrir. Í flestra hugum skipti mestu máli að geta farið eigin leiðir án afskipta hinna fullorðnu. Baráttan skilaði sér einnig í hækun námslána sem gerði fleirum kleift að stunda háskólanám. Þá fengu stúdentar hlutdeild í stjórn Háskóla Íslands og höfðu því meira um eigið nám að segja.

Framboðsflokkurinn

Róttækt æskufólk var mjög gagnrýnið á íslensk stjórnsmál sem því fannst einkennast af spillingu og valdniðslu. Stjórnsmálaflokkarnir þóttu valdagráðugir og voru sumir sagðir sinna fullmikið hagsmunum fjársterkra manna og fyrirtækja. Unga fólk talaði fyrir grasrótarlýðræði þar sem almenningur hefði aukin áhrif á einstök mál í stað þess að allt vald væri í höndum yfirvalda. Einnig var lögð áhersla á frjálsari umræðu en helstu fjölmiðlar tengdust stjórnsmálaflokkunum og tálkuðu því hagsmuni þeirra. Fyrir Alþingiskosningarnar 1971 stofnuðu nokkrir róttæklingar Framboðsflokkinn sem hafði það hlutverk að gera grín að innantómum loforðum stjórnsmálaflokkanna. Ádeila flokksins fólst í að skopstæla íslensk stjórnsmál og var sú baráttuaðferð mjög í anda '68-kynslóðarinnar.

Umræður og verkefni

1. '68-kynslóðin var þekkt fyrir að grípa til aðgerða til að leggja áherslu á málstað sinn. Æskulýðsfylkingin er gott dæmi um hóp ungs fólks sem greip til slíkra aðgerða. Kynntu þér baráttumál hans og baráttuaðferðir? Getur þú nefnt dæmi um slíka baráttu frá síðustu árum?
2. Hver voru baráttumál róttækra námsmanna á Íslandi á þessum tíma? Hvað finnst þér um baráttumál þeirra?
3. Kynntu þér Framboðsflokkinn. Hvert var helsta markmið flokksins og hvað finnst þér um hann?

Hippar

Í stað þess að grípa til mótmæla kusu margir að snúa baki við hefbundnu samfélagi. Æskan vildi umfram allt njóta lífsins í friði. Sífelld fleiri lifðu og hrærðust í unglíngamenningu sem varð æ fjarlægari menningarheimi hinna fullorðnu. Á seinni hluta sjöunda áratugarins tók unga fólkið að lifa æskulífi lengur en áður hafði þekkt. Unglíngamenningin breyttist í æskulýðsmenningu sem náði til ungs fólks frá unglíngsárum fram á þrítugsaldur.

Margt ungt fólk gat ekki hugsað sér að strita langan vinnudag við óspennandi störf til að geta keypt alls kyns óþarfa. Það tók upp frjálsglegan lífsstíl ungra lista- og menntamanna sem löngum höfðu farið

Hippar í ljúfum leik. Hippar lögðu áherslu á að veita tilfinningum sínum útrás og voru alls kyns hljóðfæri gjarnan höfð um hönd. Sumir notuðu einnig vímugjafa og ofskynjunarlyf eins og LSD til að ýta undir tilfinningaflæðið.

eigin leiðir í lífinu. Þeir sem tileinkuðu sér nýja lífshætti kölluðust hippar. Þeir lögðu áherslu á frjálgsræði, nægjusemi og innri frið. Sumir þeirra sögðu að hefbundið fjölskyldulíf væri úrelt og kusu heldur að búa margir saman í kommúnnum. Frjálgsar ástir blómstruðu, fíkniefni þóttu efla skapandi hugsun og margir lögðust í austræna dulhyggju. Hár og skegg var látið vaxa og fót áttu að vera ódýr og þægileg. Eldra fólki þótti hipparnir æði skrautlegir, jafnvel villimannslegir, enda var tískan einsleit, íhaldsöm og snyrtileg.

Kjörorð hippanna voru friður og ást. Þeir skreyttu sig gjarnan með blómum til að undirstrika friðarást sína. Áhersla var lögð á nánin mannleg tengsl, sem fyrst náðu einkum til kommúnufélaganna, en ekki leið á löngu þar til hipparnir tóku málstað kúgaðra víða um heim. Upphaflega skiptu þeir sér ekki af stúdentamótmælunum en þegar barátta menntaæskunnar náði hámarki 1968 létu hipparnir einnig til sín taka. Þannig varð unglíngamenningin fyrir alvöru að æskulýðsuppreisn sem stór hópur ungs fólks tók þátt í.

Rokkið var stór þáttur í lífsstíl hippanna sem oft tóku sér gítar í hönd til að kyrra ástúðleg eða róttæk lög. Þegar hippamenn- ingin sló í gegn árið 1967 var eitt vinælasta lagið *San Francisco (Be sure to wear some flowers in your hair)*. Margir líta á Woodstock hátíðina í Bandaríkjunum árið 1969 sem hápunkt þeirrar samkenndar sem hipparnir lögðu áherslu á. Þar kom um hálf milljón ungmenna saman til þriggja daga hátíðar friðar og tónlistar. Æskan hefur líklega aldrei verið bjartsýnni en á þessum árum þegar rödd hennar heyrðist sem aldrei fyrr og margir trúðu því að nýr og betri heimur væri innan seilingar.

Umræður og verkefni

1. Kynntu þér betur sögu hippanna. Hvað einkenndi lífstíl þeirra og skoðanir?
2. Kynntu þér Woodstock hátíðina. Hvað finnst þér merkilegast við hana?
3. Aflaðu þér upplýsinga um fríríkið Kristjanía. Hvað einkennir það og hvað finnst þér um það? Hefðir þú áhuga á að búa á slíkum stað?

Auglýsing fyrir úti- hátíðina í Woodstock þar sem margir af vinsælustu tónlistar- mönnum æskunnar stigu á svið.

Kristjanía

Árið 1971 lagði hópur hippa undir sig yfirgefnar herbúðir í Kaupmannahöfn og stofnaði fríríkið Kristjanía sem í dag er einskona þorp innan borgarinnar. Íbúarnir leggja áherslu á grasrotarlýðræði þar sem helstu ákvarðanir eru teknar á sameiginlegum borgarafundum. Markmiðið með stofnun fríríkisins var að gefa fólki kost á að þróa sinn eigin lífstíl í sátt og samlyndi við aðra.

Janis Joplin var ein helsta rokkstjarna hippatímans. Hún lifði villt og hratt eins og margir á þessum árum og lést aðeins 27 ára gömul af ofneyslu vímuefna.

Jimi Hendrix á tónlistarhátíðinni í Woodstock sumarið 1969. Hendrix var ein helsta tónlistarhetja hippatímans og þótti gítarleikur hans sérstaklega áhrifaríkur.

Sýrutónlist

Hippamenningin hafði mikil áhrif á þróun roksins á síðari helmingi sjöunda áratugarins. Sköpunarkrafturinn var meiri og rokkið varð fjölbreytilegra en nokkru sinni fyrr. Tónlistinni var ætlað að opna nýjar víddir í huga æskunnar. Hún var veigamikill hlekkur í viðleitni hippanna til að frelsa sig frá allri vanahugsun. Hipparnir héldu því fram að fíkniefni, svo sem hass og LSD, væru einnig hugvikkandi og tengdust þau rokmenn-ingunni sterkum böndum á þessum árum. Svokallað sýrurokk fór sigurför um heiminn en sýra er annað heiti yfir LSD.

Helstu roksveitir, svo sem Bítlarnir og Rolling Stones, tóku fullan þátt í sýrurokkinu en þær hljómsveitir sem voru þekktastar

fyrir þessa tónlist voru m.a. Doors, Greatful Dead, Jefferson Airplane og Pink Floyd. Sýrurokkið var vinsælt fram til 1970 en þá tók tónlistin að greinast í æ fleiri áttir. Margir fengu leið á þunglamalegum stíl þess og vildu aftur komast í fjörukt rokk. Aðrir héldu áfram að þróa sýrurokkið og fylgdu nýjar rokkstefnur í kjölfarið svo sem framsækið rokk og þungarokk. Svokallaðir framsæknirokkarar lögðu sig eftir að gera rokkið að vandaðri listgrein með því að leita í smiðju jazz og klassískrar tónlistar. Hljóðfærin urðu fjölbreytilegri, takturinn óreglulegri, lögirn flóknari og textarnir súrealískari. Meðal helstu hljómsveita voru Genesis, Jethro Tull og King Crimson.

Sýrutónlistin varð ansi fjarlægt þeim hráa og einfalda stíl sem einkenndi rokkið á upphafsárunum. Mörgum þótti rokkið vera komið nokkuð langt frá uppruna sínum og vildu endurnýja frumkraft þess. Segja má að hippatíminn líði endanlega undir lok þegar framsækna rokkið tapaði vinsældum sínum um miðjan áttunda áratuginn. Hippamenningin hafði þó haft töluverð áhrif sem lifðu áfram í vestrænni menningu þó hún væri ekki jafn áberandi og áður. Æskan gat valið á milli margvíslegra strauma innan rokksins, sem komu fram á þessum árum, nefna má framsækið rokk, diskó, funk, þungarokk og pönk.

Led Zeppelin var á hátindi frægðar sinnar þegar hún tróð upp í Laugardalshöll árið 1970. Þungur gítarhljómur sveitarinnar átti þátt í að skapa þungarokkið sem kom fram um þessar mundir.

Umræður og verkefni

1. Veldu þér hljómsveit frá þessum tíma og kynntu þér tónlist hennar. Veltu sérstaklega fyrir þér hvað einkenndi lög og texta hljómsveitarinnar.
2. Hljómsveitir gerðu á þessum tíma þema-plötur. Veldu þér eina þema-plötu og kynntu þér hana vel. Hvert er þema plötunar?
3. Á hippatímanum litu margir svo á að fíkniefni væru til góðs en það var áður en hörmulegar afleiðingar þeirra komu almennilega í ljós. Veistu um einhverjar tónlistarstefnur í dag þar sem áhersla er lögð á fíkniefni?
4. Veldu þér tónlistarstefnu innan rokksins frá áttunda áratugnum og fjallaðu um hana.

Hljómsveitin Doors

Ein frægasta hljómsveit hippatímans var Doors en söngvari hennar, Jim Morrison, hlaut mikla athygli fyrir magnaða sviðsframkomu og mergjaða textagerð. Nafn sveitarinnar átti að vísa til þess að dyr opnast við notkun fíkniefna og hugsunin verði frjálsari. Textarnir innihéldu ádeilu á stjórnámál og hefbundinn lífsstíl Bandaríkjamanna. Tónlistin einkenndist af kröftugum takti sem undirstrikaði róttækan boðskap hljómsveitarinnar.

Íslenskir hippar

Íslensk ungmenni urðu hárprúðari og frjálsgengar klædd á hippatímanum. Hér má sjá mót-mæli menntaskólanema árið 1972.

Þegar hippamenningin gerði vart við sig meðal íslenskra unglinga um 1970 var það fremur sem tíska en lífsstíll. Ungu fólkíð tók að klæðast litskrúðugum fötum, hárið síkkaði og karlmenn létu skeggið vaxa. Helstu hljómsveitir æskunnar tóku að spila sýru-rokk og tónlistarmennirnir skreyttu sig gjarnan með blómum til að sýna friðarást sína að hætti hippanna. Segja má að héraendis hafi helst verið að finna „helgarhippa“ sem urðu sér stundum úti um fíkniefni, hlustuðu á sýrurokk, töluðu um spillingu heimsins og pældu í austrænni dulspeki á milli þess sem þeir stunduðu

nám eða sóttu vinnu. Ekki var um eiginlegan lífsstíl að ræða heldur hálfgerða dægurstyttingu í frístundum, á kvöldin og um helgar.

Fámennur hópur kaus þó að ganga lengra og breyta lífi sínu að hætti hippanna. Þeir sem það gerðu lögðu gjarnan áherslu á listsköpun og handverk notuðust við ódýr föt og húsmuni, stunduðu jafnvel lífræna ræktun og reyndu að lifa sem mest eftir eigin höfði. Í stað þess að strita í hefbundinni launavinnu til að geta keypt sem flesta hluti var lögð áhersla á þægilegan og gefandi lífstíl þar sem eigin tími var nægur.

*Margvíslegt frjálsslyndi jókst með hippa-
tímanum. Ungt fólk var t.d. tilbúnara til
að tjá ást sína á opinberum vettvangi.*

Saltvík 1971

Útihátíðin í Saltvík árið 1971 var skipulögð í anda Woodstock hátíðarinnar sem í hugum margra markaði hápunkt hippamenningarinnar. Helstu hljómsveitir landsins komu þar saman og var sýrurrokkið í hávegum haft. Hippaandinn var ofarlega í huga margra sem sáu fyrir sér hátíð „friðar, sátta og samlyndis“ en slæmt veður og töluverður drykkjuskapur urðu til þess að uppákoman fékk á sig orð fyrir að hafa verið hátíð „ölvunar, roks og rigningar“. Hátíðin stóð í þrjú daga og er talið að um 10.000 manns hafi verið á svæðinu.

Þeir sem vildu lifa í sambýli með öðrum hippum í kómmúnnum völdu að leita til útlanda og var Danmörk nærtækasti kosturinn. Þangað fór dágóður hópur sem vildi losna úr íslenska lífsgæðakapphlaupinu og tóku sumir þeirra þátt í stofnun hippanýlendunnar Kristjáníu í Kaupmannahöfn.

Hippamennskan stóð stutt hérlendis þó ýmis tiskueinkenni hennar lifðu áfram og væru jafnvel tekin upp af þeim sem eldri voru. Föt urðu almennt útvíðari og fjölskrúðugri, fólk varð hárrúðara og karlmenn söfnuðu skeggi. Þannig hafði æskulýðsmenningin áhrif á alla aldurs hópa hérlendis sem erlendis. Almennur vildi einfaldlega njóta meiri þæginda og frjálrsæðis. Hippamenningin hafði því sín áhrif þó fæstir hafi kosið að ganga alla leið með því að segja skilið við hefðbundið samfélag.

Umræður og verkefni

- 1. Hippamenningin barst seinna til Íslands. Af hverju heldur þú að það hafi verið? Hvað var ólíkt í menningu unglinga hér og erlendis?*
- 2. Kynntu þér tákn og slagorð sem voru einkennandi fyrir hippamenninguna. Eru unglingar í dag með svona slagorð?*
- 3. Finndu upplýsingar um Saltvíkurhátíðina. Þú getur t.d. reynt að taka viðtal við einhvern sem var á svæðinu.*

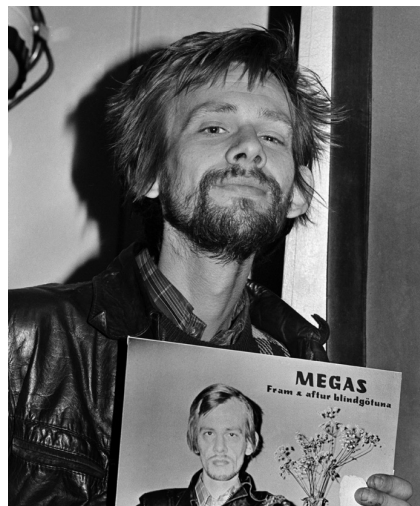
Margþætt æskulýðstónlist

Spilverk þjóðanna var þekkt fyrir frumlega og fjölbreytta tónlist þar sem gamni og alvöru var blandað saman á snilldarlegan hátt.

Hljómar voru sem fyrr vinsælasta hljóm-sveitin en hippasveitin Flowers naut einnig mikillar hylli eftir að hún kom fram á sjónarsviðið árið 1967. Rokkið tók miklum breytingum um og eftir 1970. Mikil tíðindi urðu þegar bestu tónlistarmennirnir úr Flowers og Hljómum stofnuðu nýja hljóm-sveit, Trúbrot, og varð hún helsta hippasveit landsins. Rokkararnir tóku sjálfir að semja eigin texta og þar sem margir hugðu á frama erlendis voru þeir oft á ensku, en áður höfðu þeir oftast verið íslenskir. Fjölluðu þeir oft um frið og óréttlæti, eins og útlendu hippatextarnir, en þeir voru þó ekki eins róttækir.

Hippatónlistin laut í lægra haldi fyrir léttari rokksveitum og ekki leið á löngu þar til

Megas með plötu sína „Fram og aftur blindgötuna“. Leðurjakkinn ber vitni um þann hróa uppreisnaranda sem einkenndi tónlist hans.

diskíóð tryllti lýðinn en það var hröð dans-tónlist sem kom æskunni í stuð. Í kjölfarið hættu margir skemmtistaðir að bjóða upp á lifandi tónlist en þess í stað komu plötusnúðar. Tónlistarmenn þurftu því að treysta á plötusölu í auknum mæli. Í augum þeirra sem vildu vitsmunalega tónlist þótti Megas skara fram úr. Fyrsta plata hans, sem kom út árið 1972, markaði tímamót fyrir vandaða texta sem voru í senn skáldlegir og vit-rænir. Megas söng um alls kyns félagsleg vandamál svo sem einmannaleika, spillingu og utangarðsmenn. Hann hæddist einnig að þjóðernislegum klisjum um fornar hetjur sem áttu að gera Íslendinga merkilegi en efni stóðu til.

Um miðjan áttunda áratuginn varð aftur

Kvennarokk

Tónlistarmenn rokksins voru svo til einungis karlkyns fram til 1980, hér á landi sem erlendis. Veigamiklar undantekningar voru Janis Joplin í Bandaríkjunum og Shady Owens á Íslandi, en hún var hálfbandarísk. Kvenkynsrokkarar urðu hins vegar sífellt meira áberandi eftir 1980. Grýlurnar, með Ragnhildi Gísladóttur í broddi fylkingar, voru frumkvöðlar en þær komu fram árið 1981. Grýlurnar vöktu mikla athygli fyrir líflega framkomu og metnaðarfulla tónlist. Björk kom fram um svipað leyti, undir merkjum pönksins en enginn íslenskur tónlistarmaður hefur átt jafn miklum vinsældum að fagna.

Grýlurnar á tónleikum. Nafn og klæðnaður bera vott um uppreisnaranda pönksins en með því var leitað aftur í rætur rokksins sem mörgum þótti orðið heldur bitlaust.

mikil gerjun í dægurlagatónlistinni sem átti sér rætur hjá menntaæskunni. Hún vildi hefja tónlist æskunnar aftur til virðingar en það var ekki endilega undir formerkjum rokksins. Menntskælingar tóku að stofna hljómsveitir sem spiluðu einhvers konar blöndu af hefbundnum dægurlögum, jazz, rokki og þjóðlagatónlist. Vinsælastar voru Spilverk þjóðanna og Stuðmenn. Frumleikinn var í fyrirrúmi og kom það jafnt fram í tónlistinni sem textagerð. Textarnir voru gjarnan uppfullir af húmor þar sem oft og tíðum var gert grín að lífernri landsmanna. Boðskapurinn gat því verið ansi ádeilukenndur, eins og hjá hippunum, en hann var settur fram af meiri kátínu og gleði.

Æskulýðstónlistin einkenndist af mikilli grósku á síðari hluta áttunda áratugarins. Til viðbótar við Spilverkið og Stuðmenn er vert að nefna þjóðlagarokksveitina Hinn íslenska þursaflokk. Hún setti gömul þjóðlög í rokkbúning auk þess sem hún samdi eigin lög í sama anda. Þegar hér var komið sögu höfðu flestir viðurkennt dægurlagatónlist æskunnar sem veigamikinn hluta af íslenskrí menningu.

Umræður og verkefni

1. Kynntu þér feril Megasar á áttunda áratugnum. Þú getur einnig valið einhverja eina plötu með honum frá þeim tíma. Skoðu textana sérstaklega. Um hvað fjalla textar hans?
2. Kynntu þér betur plötur Spilverksins, Stuðmanna eða Þursaflokksins frá áttunda áratugnum. Hvað einkennir lög og texta?
3. Kynntu þér tónlist kvenkynsrokkara fram til 1990. Þú getur valið hljómsveit, tónlistarmann eða plötu? Af hverju heldur þú að kvenkynsrokkarar hafi fyrst vakið verulega athygli eftir 1980?

Jafnréttisbarátta kvenna

Rauðsokkur og aðrir jafnréttissinnar með fána og mótmælasþjöld á baráttudegi verkalyðsins 1. maí 1973.

Róttækni '68-kynslóðarinnar hreyfði við mörgum hópum sem töldu sig undirokaða í samfélaginu. Konur höfðu frá fornu fari mátt sæta því að hlýða valdi karlmannna. Þeim var ætlað að sinna heimili og börnum á meðan karlarnir öfluðu tekna úti á vinnu- markaðnum. Karlmennt höfðu því betri tækifæri til að mennta sig og finna sér starf við hæfi. En nú gengu sífellt fleiri stúlkur menntavegin og um leið jókst krafa þeirra um jafnrétti kynjanna. Ungar menntakonur í Bandaríkjunum og Evrópu hófu baráttu fyrir auknum kvenréttindum sem hafði mikil áhrif hérlendis.

Í kröfugöngu verkalyðsins 1. maí árið 1970 vakti hópur kvenna athygli með því að bera risastóra stytta af konu sem á var letrað: „Manneskja ekki markaðsvara“. Þannig mótmæltu þær réttleysi kvenna og þeirri samfélagskröfu að konur ættu að fylgja ákveðinni tísku til að ganga í augun á karlmönnum. Konurnar kölluðu sig Rauðsokkur en barátta þeirra kom miklu róti á íslensk samfélag. Flestar voru þær ungar menntakonur sem vildu fá sömu tækifæri og karlar til starfsframa og samfélagsáhrifa.

Rauðsokkurnar sættu sig ekki við vald karla yfir konum sem þær kölluð feðraveldi.

Þær kröfðust þess að konur og karlar bæru sömu ábyrgð á heimilinu, vinnustaðnum og í stjórnkerfinu. Af hverju ættu karlar ekki að taka þátt í heimilisstörfum? Var ekki sjálfsgagt að konur stjórnuðu fyrirtækjum og tækju fullan þátt í stjórnmálum? Og af hverju voru konur á lægri launum en karlar?

Rauðsokkurnar vildu einnig aukið félagslegt frjálsræði. Þær hvöttu konur til að klæðast þægilegum fötum í stað þess að ganga um í þröngum kjólum og háhæluðum skóm eins og hefðbundin tíska bauð. Og af hverju áttu konur að mála sig og varalita? Þær vildu meina að þessar tískukröfur gerðu konur að sýningargripum fyrir karlkynið.

Barátta Rauðsokkanna mætti mikilli andstöðu enda voru margir fastir í ríkjandi hefðum. Mörgum körlum fannst þægilegt að ráða ríkjum og láta konurnar sjá um heimilið. Þá fannst sumum húsmæðrum sem lítið væri gert úr starfi þeirra. Rauðsokkurnar lögðu því mikla áherslu á að breyta almenningsálitinu og hvetja konur til að láta til sín taka í samfélaginu.

Kvennafrídagurinn árið 1975 sýndi svo ekki varð um villst að mikill hugur var í konum. Þann dag tóku þær sig saman og lögðu niður störf til að sýna fram á mikilvægi sitt. Í stað þess að sinna húsverkum eða launavinnu lögðu þær leið sína í miðborg Reykjavíkur þar sem haldinn var um 25.000 manna baráttufundur þar sem jafnréttis var krafist.

Breytingarnar létu ekki á sér standa. Jafnréttisráð kom til sögunnar en því var ætlað að fylgjast með að jafnrétti væri virt. Þá voru samþykkt lög um frjálsari fóstureyðingar og fæðingarorlof fyrir konur. Lögin um fæðingarorlof náðu þó skammt, þ.e. einkum til kvenna sem voru opinberir starfsmenn, þrátt fyrir ötula baráttu Rauðsokka. Konur urðu smám saman meira áberandi í samfélaginu. Fyrsta konan var vígð til prests og árið 1980 var Vigdís Finnbogadóttir kjörin forseti Íslands. Konur tóku í aukum mæli þátt í stjórnmálum og í viðskiptalífinu. Barátta kvenna hafði miklar samfélagsbreytingar í för með sér enda hafa viðhorf Íslendinga til jafnréttismála breyst mikið síðustu áratugi.

Fegurðarsamkeppnum mótmælt

'68-kynslóðin kom mótmælum sínum oft á framfæri með ærslafullum uppákomum. Háð og spé var miskunarlaust notað til að sýna fram á fáránleika þess sem deilt var á. Dæmi um það eru viðbrögð Rauðsokka við fegurðarsamkeppnum kvenna. Þær gagnrýndu sýningarnar harðlega fyrir að vera einskonar gripasýning á konum. Voru þær ekki til vitnis um að konur væru upp á punt fyrir karlmenn? Frægt var þegar þær mættu á fegurðarsamkeppni með kú, en á henni var borði sem á stóð: „Miss young Iceland“.

Umræður og verkefni

1. *Kynntu þér Rauðsokkahreyfinguna. Þú getur skoðað baráttumál þeirra betur eða lagt áherslu á einstakar uppákomur sem þær stóðu fyrir.*
2. *Eru konur í dag frjálsar undan kröfum um útlit og klæðaburð? Hvað finnst þér um baráttu Rauðsokka í þeim efnum?*
3. *Hvað finnst þér um fegurðarsamkeppnir? Rauðsokkur sögðu þær vera niðurlægjandi. Getur þú nefnt eitthvað sem þér finnst niðurlægjandi fyrir konur í dag?*
4. *Er jafnrétti á Íslandi í dag? Hvað hefur unnist í jafnréttismálum og hvað þarf að gera betur?*

Réttindabarátta samkynhneigðra

Samkynhneigðir voru löngum litnir hornauga og þurftu því yfirleitt að dylja kynhneigð sína. Iðulega var litið á samkynhneigð sem ónáttúru sem væri annaðhvort saknæm eða bæri að lækna. Róttækni sjöunda áratugarins hafði mikil áhrif á samkynhneigða sem tóku að krefjast viðurkenningar á sama hátt og blökkumenn, æskufólk og konur. Réttindabarátta þeirra hófst fyrir alvöru árið 1969 eftir götuátök samkynhneigðra við lögreglu í Stonewall í New York.

Íslenskir fjölmiðlar sýndu réttindabaráttunni engan áhuga á þessum tíma og því höfðu landsmenn litlar fréttir af atburðunum í Bandaríkjunum. Þar sem fordómar voru miklir fóru samkynhneigðir yfirleitt í felur með hneigð sína til að forðast útskýfun og ofbeldi. Orðið „samkynhneigð“ þekktist ekki og notuðu menn yfirleitt hugtakið „kynvilla“.

Trúbadúrin Hörður Torfason varð fyrstur til að lýsa því yfir opinberlega að hann væri samkynhneigður í viðtali árið 1975. Nær ekkert var fjallað um málið í öðrum fjölmiðlum en viðtalið vakti engu að síður athygli og varð Hörður fyrir miklu aðkasti. Hann missti húsnæðið, fékk hvergi vinnu og hrökklaðist að lokum til Kaupmannahafnar.

Smám saman hættu samkynhneigðir að sætta sig við fordómafull viðhorf baráttulaust. Þeir stofnuðu Samtökin '78 til að berjast fyrir málstað sínum.

Hörður Torfason á tali við blaðamann Samúels, Guðjón Smára Valgeirsson árið 1975. Styttan, sem þeir halla sér upp að, er táknræn fyrir innihald viðtalsins.

Helsta markmiðið var annars vegar að efla sjálfsvirðingu og samkennd samkynhneigðra og hins vegar að berjast gegn ríkjandi viðhorfum samfélagsins og krefjast jafnréttis óháð kynhneigð.

Sú þögn sem hommar og lesbíur höfðu búið við var rofin en það tók tíma að breyta afstöðu almennings. Mörgum samkynhneigðum reyndist einnig erfitt að viðurkenna hneigð sína fyrir sjálfum sér. Ríkjandi fordómar voru það sterkir að margir samkynhneigðir voru uppfullur af blygðun og sektarkennd. Samkynhneigðir óttuðust einnig höfnun og létu því oft vera að gera grein fyrir tilfinningum sínum. Sem dæmi má nefna að hommar og lesbíur fengu ekki aðgang að sumum skemmtistöðum. Hugtökin „hommar“ og „lesbíur“ vöktu oft hreina andúð. Þannig var Samtökunum '78 bannað að auglýsa í útvarpi með þessum orðum. Einnig óttuðust margir útskúfun fjölskyldu og vina við það eitt að koma út úr skápnem eins og það kallaðist að opinbera eigin samkynhneigð.

Mikilvægt var að ná til unga fólksins, um leið og það fór að gera sér grein fyrir kynhneigð sinni og því tóku Samtökin '78 að bjóða upp á fræðslu í skólum. Samtökin styrktust hægt og bitandi enda fjölgandi þeim sem tilbúnir voru að viðurkenna samkynhneigð sína. Barátta þeirra fyrir jafnrétti skilaði sér með tímanum og nú er svo komið að samkynhneigðir standa fyrir einni vinsælustu hátíð landsins, Gay Pride.

Gay Pride er ein vinsælasta hátíð landsins og er það til marks um þær miklu breytingar sem orðið hafa á viðhorfum Íslendinga til samkynhneigðra. Gay Pride er í raun fjölmenn-ingarhátíð þar sem frjálslýndi ræður ríkjum eins sjá má á myndinni þar sem karlkyns borgarstjóri klæðist þjóðbúningi kvenna.

Umræður og verkefni

1. Kynntu þér baráttu samkynhneigðra í Bandaríkjunum. Þú getur t.d. skoðað sérstaklega Stonewall átökin.
2. Kynntu þér viðtalið sem tekið var við Hörð Torfason í tímaritinu Samúel árið 1975. Hvað kemur þar fram um stöðu samkynhneigðra á Íslandi?
3. Kynntu þér starfsemi Samtakanna '78 og hvaðan nafnið á samtökunum kemur. Þú getur t.d. skoðað heimasíðu þeirra eða mætt á staðinn og tekið viðtöl. Hver er staða samkynhneigðra á Íslandi í dag?

Skuggahliðar æskulýðsbyltingarinnar

Lífsstíll hippanna var oft og tíðum ansi villtur og margir lentu í ógöngum vegna taumlausrar vímuefnaneyslu.

Hippalífið var ekki alltaf sá sæludraumur sem margir sáu fyrir sér. Sumir misstu taumhald á lífi sínu og enduðu í óreglu. Fíkniefnaneyslan, sem átti að leiða til betri lífsskilnings, hafði miklar hörmungar í för með sér. Fíkniefnaneytendur urðu oft ógæfumenn sem náðu ekki að fóta sig í lífinu og margir þeirra urðu skammlífir. Charles Manson varð einnig til að koma óorði á hippana en hann var geðveikur

glæpamaður sem með persónutöfrum sínum náði að safna að sér ungu fólki, sem hugðist lifa hippalífi út af fyrir sig. Hann afvegaleiddi ungmennin með fíkniefnum og einhverskonar dulhyggju. Hópurinn leiddist út í hroðalega glæpi sem fengu mikla athygli fjölmiðla. Um 1970 bárust sífellt fleiri fréttir af vafasömu líferni hippanna sem varð til þess að hippamenningin leið að mestu undir lok. En auðvitað voru

margir sem höfðu tileinkað sér það besta úr hippamenningunni, t.d. skapandi lífsstíl, nægjusemi og samfélagslega ábyrgð.

Litlir byltingarhópar, sem kenndu sig við kommúnisma, höfðu verið við lýði um tíma en þeir tóku nú að styrkjast. Hver hópur fyrir sig vildi bylta samfélaginu í nafni jafnréttis og bræðralags en þeir höfðu ólíkar skoðanir á því hvaða leið væri best. Þessir hópar urðu aldrei fjölmennir en þeir vöktu töluverða athygli á áttunda áratugnum fyrir ötula blaðaútgáfu og fræðslufundi um eigin boðskap. Þessi hópamyndun varð einnig héraendis en hún fékk mestan hljómgrunn meðal menntskælinga.

Mestu öfgarnar áttu sér stað meðal byltingarsinnaðra ungmenna sem tóku sér vopn í hönd og litu svo á að hryðjuverk væri besta leiðin til að berjast gegn heimsvaldastefnu og sigrast á yfirvöldum. Slíkir ofbeldishópar urðu áberandi á Ítalíu og í Þýskalandi. Þeir víluðu ekki fyrir sér að myrða fólk sem tengdist viðskiptum og stjórnmálum.

Flestir komust klakklaust frá hippamenningunni, höfðu lítinn áhuga á byltingarkenndum kreddukenningum og höfðu andstyggð á hryðjuverkum öfgamanna. Margir voru tilbúnir til að berjast með fríðsömum hætti fyrir réttlátara samfélagi. En meginþorri æskunnar vildi einfaldlega njóta lífsins á eigin forendum án afskipta annarra.

Jim Morrison var einn vinsælasti tónlistarmaður hippatímans. Eins og Brian Jones, Hendrix og Joplin dó hann aðeins 27 ára gamall sökum óreglu. Í tónlistarheiminum er talað um „27 club“.

Umræður og verkefni

1. Á hippatímanum var minna vitað um skaðsemi fíkniefna en í dag. Af hverju heldur þú að sum ungmenni ánetjist fíkniefnum þó svo skaðsemi þeirra sé vel þekkt?
2. Heldur þú að nemendur hugsi eitt-hvað um samfélagsleg málefni í dag? Hvað með þig?
3. Kynntu þér hryðjuverkahópana sem komu fram meðal ungmenna á áttunda áratugnum. Þú getur t.d. fundið þá undir nafngiftinni „Rauða herdeildin“.

Arfur '68-kynslóðarinnar

Fjölmenning einkennir heiminn sem aldrei fyrr og er Ísland þar engin undantekning. Gott dæmi um það er Gay Pride sem er ekki einungis samkoma samkynhneigðra heldur í raun hátíð umburðarlyndis og fjölmenningar.

Æskulýðsbylting '68-kynslóðarinnar hafði mikil áhrif víða um heim. Ungu fólkið kom fram sem nýr þjóðfélagshópur með eigin menningu og viðhorf. Saga æskunnar er dæmigerð fyrir hvað hægt er að gera þegar aðstæður eru góðar og samtakamáttur fyrir hendi. Aukin velmegun, menntun og samkennd gáfu æskunni tækifæri til að fara eigin leiðir og verður ekki annað sagt en hún hafi nýtt þau til hins ýtrasta.

'68-kynslóðin náði ekki að breyta heiminum að eigin vild. Hefðir, rótgróið vald og margvíslegir hagsmunir urðu til þess að breytingarnar urðu minni en vonast var til. Þegar fólk af '68-kynslóðinni komst til valda reyndist það ekki síður upptekið af efnishyggju og völdum en þeir sem baráttan hafði beinst gegn á sjöunda og áttunda áratugnum.

Pó má segja að hugarfar manna hafi að mörgu leyti breyst til batnaðar. Fólk er yfirleitt betur meðvitað um hvernig samfélagið mótar okkur og að nauðsynlegt sé að vera á varðbergi gagnvart helstu áhrifavöldum, svo sem markaðsöflunum, valdhöfum og fjölmiðlum. Almenningsur er síður tilbúinn til að treysta yfirvöldum skilyrðislaust og trúa í blindni því sem fjölmiðlar segja. Aukin áhersla er lögð á grasrótarlýðræði þar sem almennir borgarar geta haft áhrif á málefni samfélagsins.

Frjálsslyndi og jafnrétti minnihlutahópa hefur aukist til muna og réttindi manna hafa almennt batnað. Má í því sambandi nefna stórbætta stöðu kvenna og samkynhneigðra. Fleiri hafa tækifæri að komast til áhrifa og það er auðveldara að fara eigin leiðir í lífinu. Menningin hefur aldrei verið fjölskrúðugri og samfélagið er opnara. Fyrir því liggja margar ástæður svo sem hröð tækniþróun, bætt menntun og aukin velmegun en víst er að æskulýðsbyltingin á þar töluverða hlutdeild. Sagan kennir okkur að aukið frelsi fæst sjaldan baráttulaust.

Góð ráð við lestur námsbóka!

Kæri nemandi

Allir námsmenn þurfa að temja sér góðar námsvenjur. Hér eru góð ráð sem gætu hjálpað þér við lestur.

Áður en þú byrjar lesturinn

- Skoðaðu bókina vel, myndir, kort og gröf. Um hvað fjallar bókin? Hvað veist þú um efnið?
- Lestu efnisyfirlit og kaflaheiti.

Á meðan þú lest

- Finndu aðalatriðin. Stundum er gott að skrifa hjá sér minnispunkta.
- Spurðu um það sem þú skilur ekki, til dæmis orð og orðasambönd

Eftir lesturinn

- Veltu fyrir þér aðalatriðum og hvaða atriði skipta minna máli.
- Lestu textann aftur.
- Rifjaðu upp það sem þú last, hugsaðu um hvað þú hefur lært og reyndu að endursegja með eigin orðum.

Myndalisti

Kápa: Lisann/Dreamstime.com
bancroft@library.berkeley.edu 14
Björgvin Pálsson 28
Geimsteinn/Baldur Guðmundsson 10
<http://www.fansshare.com> 18
Ljósmyndasafn Reykjavíkur 6
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/ÁPÞ 26
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Jens Alexandersson 24
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Kristjón Haraldsson 27
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Þjóðviljinn 22, 23
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Þjóðviljinn R.H. 16
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Gunnar V. Andrésón 13

Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Jóhann Vilberg 2 e
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Pétur Thomsen 7
Ljósmyndasafn Reykjavíkur/Sveinn Þormóðsson 2 n
MBL/Ómar Óskarsson 29, 32
Nordicphotos/Getty Images 5, 8, 9, 11, 15, 19,
20, 21, 30
Wikimedia Commons 12
Wikipedia 3, 4, 31
Þjóðminjasafn Íslands 25

ROKK OG RÓTTÆKNI

Þetta þemahefti er saga '68-kynslóðarinnar. Hér er sagt frá því þegar ungt fólk kom fyrst fram sem samstæður hópur með eigin menningu og baráttumál. Unglingamenningin hófst með tilkomu rokksins en fjörugur taktur þess bar vott um lífsfjör og sjálfstæðisþörf æskunnar. Kynslóðabilið jókst og unga fólkíð tók að mótmæla ýmsu sem því þótti miður fara í samfélaginu. Baráttan náði hámarki með stúdenta-uppreisninni í París árið 1968. Æskan vildi ekki láta segja sér fyrir verkum og sumir gerðust hippar og reyndu að lifa sem mest utan við hefðbundið samfélag. Æskulýðsróttækni leiddi af sér frjálslýndara samfélag sem kom meðal annars fram í auknum réttindum kvenna og samkynhneigðra.

Höfundur er Leifur Reynisson.

m MENNTAMÁLASTOFNUN

40008